

GABORJÁK ÁDÁM

Preparátum a lakásban

GONDOLATOK A JÉZUS MENYASSZONYA TESTÁBRÁZOLÁSÁIRÓL

Előljáróban egy kicsit messzebről indítanám a téma felvezetését. Mikor először láttam Pálfi György *Taxidermia* c. filmjét, már akkor erős gyanú támadt bennem a film harmadik, a preparátor fiú, Balatony Lajos története és Hajnóczy *Jézus menyasszonya* c. kisregénye közötti hasonlóságról. A filmnek ez a zárófejezete ugyanis Hajnóczy művéhez hasonlóan mély esztétikai és filozófiai érdeklődéssel veti fel az emberi test és bőr megmunkálásának, elkészítésének, kipreparálásának, illetve anatómiai szoborrá alakításának kérdését. Gondoljunk csak a film végére: miután Balatony Lajos (Marc Bischoff) megalkotja az önpreparátumot, a tökéletes műalkotást, egy másik évszázadban már egy letűnt kor emlékeként egy múzeumban mutogatják az utókornak.

S bár ez a hasonlóság inkább a néző/olvasó jóindulatából fakadó intertextus, mégis kísérteties az a párhuzam, mellyel érdekes módon szövődik be mind a film, mind pedig az irodalmi műalkotás a testről való társadalmi-kulturális-művészeti diskurzusba.¹ Egy olyan szövedékbe, melyben ott szerepel az anatómia és az orvostudomány története, Rembrandt, Sade, Schiele, a bécsi akcionisták (Hermann Nitsch), Francis Bacon, Foucault, Günther von Hagens, Hajas Tibor, Nádas, és még lehetne sorolni. Meglátásom szerint, s a továbbiakban emellett fogok érvelni, érdemes lenne ezt a sort kiegészíteni Hajnóczy néhány írásával is, melyet korábban már *A véradó* kapcsán is fejtegettem.² Ebből a szempontból talán kézenfekvő lehet az említett kisregény (és kötet), melyben többek között a test elkészítésének módjáról is hosszú oldalakon keresztül értesülhetünk.

A *Jézus menyasszonyának* kétségtelenül egyik legizgalmasabb problémája, hogy a jelzések szerint csak szupplementumnak szánt részek („Egy ember preparálása”, *Preparátum a lakásban*), azaz az ember preparálásáról, valamint a koponyák trófeává alakításáról szóló részletek, milyen elementáris erővel alakíthatják az olvasást, a mű értelmezési lehetőségeit. Az 1981-es *Jézus menyasszonya* című kötetben azonban nem egyedüláll ez az anatómiai érdeklődés, hiszen számos olyan tényező van, mely előkészíti a szöveg emberképét, továbbá megalapozza a kisregény végének kimenetelét.

Elsőnek említeném a Huszárík Zoltán terve alapján készült grafikákat, a borítót és a fedéltervet. Bár a borító képe a maga grafikai megoldásával inkább az atlétatrikós fiatal

¹ Erről a kérdésről l. bővebben Mike Featherstone–Mike Hepworth–Bryan S. Turner: *A test. Társadalmi fejlődés, kulturális teória*, Jósözveg, Budapest, 1997; továbbá Csabai Márta–Erős Ferenc: *Testhatárok és énhatárok*, Jósözveg, Budapest, 2000.

² L. a *Vércsatorna* c. írásomat In: *Da capo al fine – Folytatódó párbeszédben (Hajnóczy tanulmányok II.)*, szerk. Cserjés Katalin–Gyuris Gergely, Lectum, Szeged, 2008, 41–78.

férfi fényképének az elégését rögzíti, mégis elsőre talán inkább a szétroncsolt arc és a tántogó mellkas ugrik a néző szeme elé. Akárha egy szikével végigszántottak volna a figurán: még átsejlik ugyan valami, egy könnyörgő tekintet a hajdan volt emberi arcból, de lassan az is a lángok martalékává válik. Nem marad más, csak egy torzó. Mintha a „sebként szétnyíló én”³ metonimikus grafikai kiterjesztését látnánk. A másik rendkívül érdekes kép pedig a fedélterven található, mely egy stilizált Jézus-ábrázolásnak hat a töviskoronával a fején, mintegy reflektálva a kötetben található írásokra. Megjegyzem, ez az ábrázolás is egy csonka testet mutat, aminek az egyik oldalán lévő láb és kar csak félig látható, eltűnőfélben van. A kötet grafikai megoldásai tehát a testet az én, a lélek védőburkaként elgondoló keresztény-humanista embereszmény képi roncsozásával az egységes érnnek a sérülését beszélik el, akárcsak a kisregény preparátumai.

Továbbá feltétlenül meg kell említeni a nyelv működését testi folyamatokkal metaforizáló *A vese-szörp* és a fenyegető betegséget női alakban megjelenítő *Embólia kisaszszony* című novellákat, hiszen ezek hasonló anatómiai érzékenységről tanúskodnak, mint a *Jézus menyasszonya*.⁴ S bár Alexa Károly a *Vese-szörp* kapcsán jegyzi meg, hogy ott „[m]ár nem vérforrás az ember, mint ama derék férfiú H. bizakodó, misztikus példázataiban. Vese-szörp termelő automata”,⁵ azt hiszem, ez az állítás sokkal inkább igaz a *Jézus menyasszonyára*.

De lássuk, hogyan is néz ki ez a Vese-szörp termelő automata. Az említett kiegészítő részek egy pontos és száraz anatómiai leírást imitálnak, melyeket egy-egy lényeges ponton ironikusan szakítanak meg élőbeszédszerű részek: „A montírozás nem más, mint az embernek a ...”, vagy „szóval kevés izomzat, kevés húst, legjobban látni például a mészárszékekben, hogyha nézed, nagyon spéciül nyúznak a hentesek” (144.).⁶ Halotti maszk, bemetszés, csontvázkészítés, bőrcserzés, nyúzás, zsigereles, minden, mi szem-szájnak ingere. Ezek közül is azt hiszem, a legfontosabb és legdurvább a bőr módszeres lenyúzásának részletes leírása, hiszen a humanisztikus embereszményben éppen a bőr az a felület, ami a szubjektumot és a világot elválasztja egymástól, éppen ezért a bőr lemetszése az én összeomlásához vezethet.

Minden kézikönyvszagú leírás ellenére azonban rendkívül izgalmas feladatnak tűnik megbolygatni egy kicsit ezt a medikális retorikát. Így olyan (ironikusnak tűnő) passzusokra lelhetünk, mint pl.: „az ember kinyújtóztatott első, hátsó lába előre, hátra áll” (142.); „[a] bőrt leveszem róla [...] az olyan lesz, mint egy kesztyű, amit megkapsz”; „a bőrt kimossuk [...] ma már centrifugázzák is, mint egy jobb ruhadarabot” (147.), vagy „a csontváznak a főzése: egyszerű fazékba betesszük, megfőzzük, s lejön róla a hús” (144–145.). A test eltárgyasulása természetesen közhelyszerű ezzel a szöveggel kapcsolatban, de a húslevesnél azért mégis fennakadok, s mélyen elgondolkodtat. Van valami finoman megbotránkoztató és ironikus abban, ahogy az emberi preparálásról szóló részek közvetlenül a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetségének receptjei után következnek (*Göngyöleg*

³ Hekerle László: *Átokföld* In: *A véradó – Hajnóczy Péter emlékezete*, szerk. Reményi József Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 2003, 147–152, 149.

⁴ A „fiziológiai miszticizmus” szövegei, ahogy Alexa Károly nevezte egyik írásában. A. K.: *(Re)konstruált (olvasó)napló*, in: *A véradó* id. m. 152–158, 153.

⁵ Uo.

⁶ Vö. Erdődy Edit: *Kipreparálva*, in: *A véradó* id. m. 143–147, 147.

háromféle húsból; Velős kosárcák). Ugyanakkor az idézett részek felhívják a figyelmet azokra a nem kevésbé retorikus részekre is, mikor az anatómiai eljárás a szobrászathoz hasonlítódik: „[e]zt a szobrot, ezt leöntjük, mint egy szobrász, tehát csinálunk róla egy negatívot, szintén gipszből” (145.); „ez a preparátum könnyű lesz [...] olyan, mint egy bronzszobor” (146.). A szöveg tehát rámutat az anatómia mélyén megbúvó művészeti akusura, mikor a test is már csak egy megmunkálódó anyag a preparátor, a szobrász kezében, ahogy azt az orvosi anatómiai szobor esetében is láthatjuk.

Ennek kapcsán érdemes hangsúlyozni, legalább háromféle eljárásról, illetve háromféle preparálási módszerről beszélhetünk a szövegben. Az egyik a „bőrbe tömés, ami tudományos célra szolgál” (142.), a másik pedig a „montírozás”, az „élethű beállítás” (uo.). Azaz ha jól értem ez utóbbit, mikor életre kelted a teremtményt, ahogy azt egy másik rész is illusztrálja: „Ezt a csontvázat valamilyen fotó után, tehát kiválasztjuk, hogy az emberre a két lábon állás a legkarakterisztikusabb mozdulat, mint az előbb mutattam a fotón, tehát abba a pózba beállítjuk a csontvázat” (145.). S ezúttal a montírozás az érdekes, mely ezek szerint sokkal produktívabb, mondhatni művészi tevékenység, következésképp akár az esztétika területéhez is besorolható lenne. Ezen a ponton érdemes felidézni A vese-szörp sokat idézett művészetfilozófiáját: „Valamit, ami élő organikus, ábrázolni képtelenség. Tehát, hogy ennek ellenére kísértésbe esünk e felől a dolog felől, úgy vélem, ez a művészet.” (53). Ezt lefordíthatjuk úgy is a Jézus menyasszonyának a világára, hogy az ember ábrázolása, re-prezentálása mindig kísértésbe ejtő az orvostudomány számára. A múzeumlét viszont felveti annak a lehetőségét, hogy egyedül a kiállított preparátum képes valamiféle (kollektív) történetet megőrizni, azaz az eltűnőben lévő embert a testen keresztül megőrkíteni. A szöveg azonban itt még nem áll meg.

Az utolsó mód ugyanis az emberi koponyák díszítőelemként való használata, mely az előző kettőhöz képest jelentős változást jelent a felhasználásban: „Az alátétek négyszög, kör vagy gúla alakúak lehetnek; illeszkedjenek a szoba stílusához. Ne zavarják annak összhangját. Modern szobákban vagy klubokban alátét nélkül, csupán üveglapra erősítve is akaszthatunk a falra trófeákat vagy teljes koponyákat. A felirat mindig rövid legyen, illetve semmit a koponyára soha ne írjunk.” (149.) Véleményem szerint, ez a szöveg egyik leghangsúlyosabb ideológiai kritikai pontja, hiszen az ember árucikké válásának víziója jóval túllép a múzeumi anatómiai szobor koncepcióján. Ugyanis a test kiszakadva a múzeum világából megfosztódik minden kollektív vonatkozásaitól, a kulturális emlékezetben játszott szerepétől, s szobadísszé, trófeává vagy egzotikus szuvenírré válik, mely elszakítja mind időbeliségétől, történelmétől, mind lokalitásától a testet. A kisregény végén tehát az anatómiai tekintetet leváltja egy fogyasztói tekintet, mely számára az ember csak egy távoli, egzotikus hely és egy idegen kultúra lenyomata, egy jó vadászat emléke, vagy pusztán csak egy megvásárolható hétköznapi tárgy.

Zárszóként pedig érdemes felidézni a Hajnóczy által is idézett sartré-i gondolatot, mely ebben a kontextusban eléggé ironikusan hat és előrevetíti az olvasó számára a hús-szoborrá vált ember kritikáját: „Az ember az, amivé önmagát teszi” (140.).

HAJNÓCZY PÉTER

Gyűrűk

– a nő

*a külső gyűrűben dilt,
kimeredt szemmel, hörögve
kapkodott levegő után, bal kezén,
karján széles aranypántok, egész hónal-
játg, tömpe, repedezett körmű ujjai voltak,
mint a mosónőknek, belemarkolt az aranyba,
ha sikerül letépnie, levegőhöz jut, ujjai lecsúsztak
a síkos pántokról, hátravetette a fejét, és ki-
merezdt szemmel, felhördülve a levegőbe harapott,
jobb kezével ismét lecsapott az aranyra, a férfi fe-
szült, mozdulatlan arccal nézte a belső gyűrűt,
csak a feje volt a víz fölött, a belső gyűrűben
foszladozó, szürkésfém anyag lebegett, a
gyűrű középpontja körül, lassan, az óra-
mutató járásával ellenkező irány-
ban, hát ez, bólintott a fér-
fi, hát ez az –*